

Aleksandra Nowakowska

Innowacje we współczesnych koncepcjach rozwoju regionalnego

Ekonomiczne Problemy Usług nr 47, 129-144

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ALEKSANDRA NOWAKOWSKA

INNOWACJE WE WSPÓŁCZESNYCH KONCEPCJACH ROZWOJU REGIONALNEGO

1. WPROWADZENIE

W latach 90. XX w. nastąpiło przekształcenie wcześniejszego zainteresowania aglomeracją i nowymi przestrzeniami przemysłowymi w stronę zagadnień oscylujących wokół problematyki skupisk (klastrów), sieci i procesów wiedzy i innowacji. Jest to konsekwencją przesunięcia akcentu z badań relacji *input-output* i powiązań materialnych w kierunku zagadnień poświęconych społecznym i instytucjonalnym aspektom wzrostu. Ta orientacja badań eksponuje pozaekonomiczny charakter relacji gospodarczych w globalnej i opartej na wiedzy gospodarce. Podkreśla istotne znaczenie czynników terytorialnych, zakorzenionych lokalnie w rozwoju gospodarczym.

Nauki regionalne podkreślają że innowacja jest zlokalizowanym i osadzonym terytorialnie procesem. Region jest miejscem interakcji potrzebnych dla zaistnienia procesów innowacji, inaczej mówiąc, innowacja jest procesem geograficznie zakorzenionym. Szczególną rolę w wyjaśnianiu terytorialnego kontekstu procesów innowacji odgrywa koncepcja środowiska innowacji, regionu uczącego się, regionalnego systemu innowacji oraz klastra innowacyjnego.

2. KONCEPCJE ŚRODOWISKA INNOWACJI

Kluczowe znaczenie dla zrozumienia procesów innowacyjnych mają badania nad innowacyjnym środowiskiem przedsiębiorczości zainaugurowane na początku lat 80. XX w. przez Ph. Aydalot, a następnie rozwijane przez grupę GREMI¹. D. Maillat określa środowisko innowacyjne (*milieu innovateur*) jako organizację terytorialną, w której ma początek proces innowacji. Środowisko innowacyjne to zbiór zorientowany terytorialnie, w którym interakcje pomiędzy podmiotami gospodarczymi, zachodzące w wyniku wielostronnych transakcji, sprzyjają procesom uczenia się i wprowadzania innowacji. W konsekwencji wpływają one na powstawanie efektów zewnętrznych, specyficznych dla procesów innowacji, umożliwiających zaistnienie coraz bardziej doskonałych form zbiorowego uczenia się i zarządzania zasobami².

Podstawowe cechy środowiska innowacyjnego to specyficzna struktura i logika organizacyjna umożliwiająca obieg wiedzy, w tym milczącej³, poprzez sieci społeczne, in-

---

¹ Szerzej zob.: A. Jewtuchowicz, *Terytorium i współczesne dylematy jego rozwoju*, Wydawnictwo UŁ, Łódź 2005; A. Nowakowska, *Budowanie zdolności innowacyjnych regionów*, Wydawnictwo Biblioteka, Łódź 2009.

² D. Maillat, *Globalizacja, terytorialne systemy produkcyjne i środowiska innowacyjne*, Rector's Lectures, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, Kraków 2002, s. 11.

³ Autorem pojęcia „wiedzy milczącej” był M. Polanyi, który wychodził z założenia, że „wiemy dużo więcej niż potrafimy powiedzieć”. W innowacyjnym środowisku powstaje wiedza, która nie jest sko-

stytucjonalne i różne formy mobilności (społecznej i zawodowej). Jest to także dynamika uczenia się, przejawiająca się w zdolnościach i chęciach wszystkich aktorów do szybkich zmian, reagowania na zmieniające się warunki i właściwego dostosowywania się do nich. Ponadto, środowisko innowacyjne jest strukturą otwartą na swoje otoczenie i bardzo wrażliwą na zmiany w nim zachodzące, co wpływa korzystnie na możliwości zdobywania i przetwarzania informacji oraz zasobów generowanych przez otoczenie. Co więcej, potencjalne zasoby muszą być pozyskiwane za pomocą mechanizmów rynkowych oraz kultury i techniki, specyficznych dla danego środowiska. Jest to warunek konieczny dla efektywnego wykorzystania tych zasobów dla stworzenia nowych, lepszych rozwiązań stosowanych w procesie produkcji. Bardzo istotną cechą środowiska jest także utrzymywanie przez nie więzi ponadterytorialnych, które przyczyniają się do dopływu wiedzy i idei z zewnątrz⁴.

Środowisko innowacji interpretowane jest jako aktor zbiorowy oraz kapitał związków i relacji powstałych na pożywe synergii oraz współpracy. Zorganizowane jest ono wokół trzech logik działania, takich jak:

- logika technologiczna (paradygmat technologiczny) – wyjaśnia procesy wymiany i tworzenia wiedzy oraz powstawania procesów innowacji w środowisku, co prowadzi do poprawy konkurencyjności podmiotów gospodarczych funkcjonujących w łonie środowiska innowacyjnego;
- logika terytorialna (paradygmat terytorialny) – pokazuje znaczenie geograficznej bliskości w tworzeniu procesów innowacji. Równocześnie opisuje terytorium jako zasób i formę organizacji mogącą generować zasoby – kompetencje, umiejętności, kapitał oraz nowych aktorów (przedsiębiorstwa) decydujące o jego pozycji konkurencyjnej.
- logika organizacyjna (paradygmat organizacyjny) – pokazuje i wyjaśnia mechanizmy koordynacji działań poszczególnych aktorów w ramach środowiska, bazujące na regułach konkurencji i współpracy oraz relacjach sieciowych powstających w środowisku. Płaszczyzna organizacyjna środowiska odwołuje się także do mechanizmu *governance*⁵.

Z perspektywy środowiska innowacyjnego, terytorium pojmowane jest jako organizacja wiążąca przedsiębiorstwa, instytucje oraz społeczności lokalne w celu ich rozwoju gospodarczego. Teoria środowisk innowacyjnych eksponuje bliskość w środowisku. To, co bliskie w środowisku, jest odmienne (specyficzne umiejętności) oraz mobilizowane inaczej (konkurencja/współpraca oraz kapitał powiązań) od tego, co jest odległe (poza

dyfikowana i nie podlega mechanizmom rynkowym, a krąży w danym terytorium. Zob. M. Polanyi, *The tacit dimension*, Doubleday, New York 1966.

⁴ A. Jewtuchowicz, *Rozwój, środowisko, sieci innowacyjne i lokalne systemy produkcyjne*, [w:] *Zewnętrzne determinanty rozwoju innowacyjnych firm*, K. B. Matusiak, E. Stawasz, A. Jewtuchowicz (red.), Wydawnictwo UŁ, Łódź 2001, s. 84-85.

⁵ Szerzej: O. Crevoisier, *L'approche par les milieux innovateurs: état des lieux et perspectives*, [w:] R. Camagni, D. Maillat, *Milieux innovateurs. Theorie et politiques. Oeconomica Anthropos*, Paris 2006, p. 157-160; D. Maillat, *Comportements spatiaux et milieux innovateurs*, [w:] R. Camagni, D. Maillat, *Milieux innovateurs*. dz. cyt., p.70-72; A. Jewtuchowicz, *Terytorium i współczesne dylematy jego rozwoju*, Wydawnictwo UŁ, Łódź 2005; A. Nowakowska, *Budowanie zdolności innowacyjnych regionów*, Wydawnictwo Biblioteka, Łódź 2009.

środowiskiem)⁶. Ta koncepcja nie redukuje bliskości do krótkiej odległości fizycznej - wyznacza ona w rzeczywistości granice między tym, co jest w środowisku, a tym, co jest poza nim. Teoria środowisk innowacyjnych dostarcza ogólne podejście sterytorializowanego rozwoju gospodarczego charakteryzującego się: konkurencją poprzez innowację (nie zaś na drodze kosztów produkcji); sieciową organizacją systemu produkcyjnego (nie zaś opierającego się na mechanizmach rynkowych lub hierarchicznych); konkurencją między terytoriami (a nie między przedsiębiorstwami)⁷.

W literaturze przedmiotu koncepcja środowiska innowacji jest często utożsamiana z koncepcją systemów innowacji. W rzeczywistości ujęcia te są sobie bliskie, ale nie tożsame. Obie te koncepcje koncentrują się i są zgodne co do znaczenia interakcji i bliskości w procesie innowacji. Różnią się natomiast jeśli chodzi o pierwotne relacje pomiędzy innowacją a przestrzenią⁸. Podstawowe różnice pomiędzy koncepcją A. B. Lundvalla a koncepcją grupy GREMI wynikają z odmiennego charakteru relacji zachodzących w procesie innowacji i bliskości. Lundvall eksponuje interaktywność systemu innowacji oraz podkreśla znaczenie relacji i bliskości w logice wymiany wiedzy. Ponadto koncentruje się na specyficznym charakterze relacji, szczególnie pomiędzy użytkownikami a producentami innowacji. D. Maillat natomiast eksponuje zasobowy punkt widzenia i podkreśla relacje pomiędzy innowacjami a przestrzenią. W tym ujęciu środowisko lokalne jest głównym zasobem koniecznym dla zaistnienia procesów innowacji, a relacje konieczne dla procesów innowacji są rozwijane przez szeroką grupę lokalnych aktorów.

3. KONCEPCJE REGIONU UCZĄCEGO SIĘ

Istotny wkład w rozwój teoretycznej podbudowy dla procesów wiedzy i innowacji w ujęciu terytorialnym ma koncepcja regionów „uczących się” (ang. *learning regions*). Według R. Floridy, twórcy tego pojęcia, uczące się regiony funkcjonują jako magazyny wiedzy i pomysłów, zapewniając przy tym przyjazne środowisko oraz infrastrukturę wspomagającą przepływy wiedzy i informacji⁹.

Koncepcja regionów uczących się zakłada, że czynniki konkurencyjności przedsiębiorstw, które umożliwiają im funkcjonowanie na rynkach światowych, jak: innowacja, elastyczność, strategie, sieci, itp., powstają w warunkach rozwoju lokalnego. Uczący się system lokalny jest złożony z aktorów silnie ze sobą powiązanych w struktury elastycznie zarządzane, a sieci powiązań i relacji nie ograniczają się tylko do aktorów gospodarczych, ale tworzone są także z aktorami społecznymi, politycznymi i instytucjonalnymi. Relacje pomiędzy aktorami sceny lokalnej nie są zjawiskiem okazjonalnym, ale częstym i tworzącym gęsty system powiązań¹⁰.

Tabela 1
Filary regionów uczących się

⁶ O. Crevoisier, *L'approche par les milieux innovateurs: état des lieux et perspectives*, *Revue d'Economie Regionale et Urbaine*, nr 1/2001, za R. Camagni, D. Maillat, dz. cyt., Paris 2006, p. 160.

⁷ Tamże, p. 161.

⁸ L. Oerlemans, M. Meeus, F. Boekman, *Innovation, proximity and learning. A case study of patterns of learning*, [w:] *Learning regions in theory and practice*, J. Kern, J. Malinovsky, J. Suchacek (red.), Technical University of Ostrava, Ostrava 2007, s. 85.

⁹ R. Florida, *Toward the learning region*, "Futures", vol. 27 no. 5, 1995, s. 532.

¹⁰ A. Jewtuchowicz, *Terytorium i współczesne dylematy jego rozwoju*, Wydawnictwo UŁ, Łódź 2005, s. 136-137.

Podstawowe idee	<ul style="list-style-type: none"> – koncentracja na rozwoju endogenicznym; – znaczenie powiązań, aktywności aktorów w obrębie regionów; – integracja różnych typów polityki i strategii; – gwarancja trwałego rozwoju dzięki zdolnościom do uczenia się.
Główne założenia	<ul style="list-style-type: none"> – wzmocnienie konkurencji regionalnej na bazie rozwoju zdolności do uczenia się; – zorientowanie polityki na rynku pracy na nowe koncepcje rozwoju regionu; – wzmocnienie roli sektora MŚP przez stabilne zakotwiczenie w regionie; – integracja sieci powiązań personalnych i przedsiębiorstw, co ułatwia tworzenie ram do rozwoju regionalnego.
Charakterystyka zmian – logika rozwoju	<ul style="list-style-type: none"> – kształtowana i kontynuowana ewolucja rozwoju; – wyższy, dalszy rozwój przez uczenie się (indywidualne i instytucjonalne); – antycypacja – proaktywne dyskusje, mające na uwadze procesy przemian.
Perspektywy sterowania i kształtowania systemów	<ul style="list-style-type: none"> – kształtowanie poprzez własne organizacje z licznymi zdolnościami do samosterowania; – wspieranie zdolności do samorozwoju; – rozwój regionalnego otoczenia – rozbudowa zintensyfikowanej współpracy i sieci, likwidacja sztywnych sprzężeń; – <i>bottom-up (rozwój oparty na zasobach wewnętrznych) i topdown (tradycyjny rozwój regionalny).</i>
Rola aktorów	<ul style="list-style-type: none"> – moderator procesu; – <i>uksztalowany networker.</i>
Struktura przedsiębiorstw i zasobów ludzkich	<ul style="list-style-type: none"> – <i>wspieranie know-how w intensywnych branżach i przedsiębiorstwach;</i> – <i>knowledge workers;</i> – towarzyszący życiu proces uczenia się; – źródłem innowacji jest sieć przedsiębiorstw oraz dostawców.

Źródło: J. Scheff, *Lernende Regionen. Regionale Netzwerke als Antwort auf Globale Herausforderungen*, Linde Verlag, Wiedeń 1999, s. 48, cyt. za: Nowińska-Łażniewska E., *Relacje przestrzenne w Polsce w okresie transformacji w świetle teorii rozwoju regionalnego*, Wydawnictwo AE, Poznań 2005, s. 33.

W regionie uczącym się firmy – zarówno produkcyjne, jak i usługowe – bez względu na ich strukturę i wielkość są konkurencyjne, ponieważ konkurencyjne jest całe terytorium w stosunku do otoczenia. Stanowi to konsekwencję zdolności przedsiębiorstw i innych instytucji do zlokalizowanych w regionie działań innowacyjnych. Warunkiem koniecznym jest obecność infrastruktury, w szczególności infrastruktury wiedzy oraz infrastruktury instytucjonalnej, zapewniającej dostęp wiedzy formalnej oraz umożliwiającej kreowanie wiedzy niekodyfikowanej (milczącej). Szczególnie ten drugi typ wiedzy, reprezentowany przez różne formy zbiorowego uczenia się (uczenie się przez interakcję, uczenie się przez działanie itp.), potrafi zapewnić trwałą zdolność regionu do dostosowywania się do zmieniającego się otoczenia¹¹. W regionach uczących się dokonuje się

¹¹ M. Sokołowicz, *Region wobec procesów globalizacji – terytorializacja przedsiębiorstw międzynarodowych (na przykładzie regionu łódzkiego)*, Wydawnictwo UŁ, Łódź 2008, s. 57-58.

międzypokoleniowy przekaz wiedzy, doświadczeń i umiejętności, obecne są integralnie przeszłość, teraźniejszość i przyszłość¹².

Centralną kwestią koncepcji regionu uczącego się są mechanizmy uczenia się: interaktywnego, organizacyjnego, instytucjonalnego i uczenia poprzez uczenie¹³. Procesy te stanowią rdzeń regionu uczącego i mechanizm umożliwiający proces ustawicznej adaptacji do zmieniających się uwarunkowań rozwoju oraz włączenie się regionu i podmiotów w nim funkcjonujących w procesy globalizacji. Regionu uczącego nie można jednak interpretować tylko i wyłącznie jako terytorium permanentnego uczenia się. Jak wskazuje A. Jewtuchowicz, uczenie się regionu jest traktowane jako kombinacja trzech rodzajów procesów zachodzących w określonej przestrzeni: obok uczenia się (1) musi następować ciągła innowacja (2) i pojawić się proces terytorializacji (3). Wszystkie te zjawiska zachodzą nie tylko wewnątrz regionu, ale przechodzą także przez relacje, jakie region utrzymuje z gospodarką globalną¹⁴. Region uczący się to region kreatywny, to znaczy taki, który umie przyciągać i przyjmować kreatywnych aktorów potrafiących stworzyć warunki do innowacji.

Tabela 2
Typy rozwoju lokalnego według Richarda Florida

Charakterystyki	Region produkcji masowej	Region „uczący się”
Baza konkurencyjności	Korzyści komparatywne oparte na: – zasobach naturalnych – pracy fizycznej	Korzyści somoutrzymujące się (trwałe) oparte na: – tworzeniu wiedzy – stałym ulepszaniu
System produkcyjny	Produkcja masowa: – praca fizyczna jako źródło wartości – rozdzielenie fazy innowacji i produkcji	Produkcja oparta na wiedzy: – ciągłe tworzenie – wiedza jako źródło wartości – połączenie fazy innowacji i produkcji
Infrastruktura przemysłowa	Klasyczne relacje zaopatrzenia, tradycyjne (liniowe) powiązania między producentami i dostawcami	Sieć firm i systemy dostawców jako źródło innowacji
Zasoby ludzkie	– słabo wykwalifikowana i tania siła robocza – taylorowska koncepcja pracy – taylorowski system edukacji i kształcenia	– pracownicy wykwalifikowani – ciągłe podnoszenie walorów zasobów ludzkich – ustawiczne kształcenie
Infrastruktura fizyczna	– zorientowana na potrzeby własne, na skalę krajową	– zorientowana na potrzeby globalne – elektroniczna wymiana danych

¹² A. Klasik, F. Kuźnik, *Region uczący się w teorii i praktyce polityki rozwoju regionalnego*, [w:] J. Tarajkowski, L. Wojtasiewicz, *Przestrzeń w polityce gospodarczej*, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Poznań 2008, s. 99.

¹³ Interpretacja procesów uczenia się znajdują się m.in. [w:] M. Golińska-Pieszyńska, *Polityka wiedzy a współczesne procesy innowacyjne*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2009; A. Jewtuchowicz, *Terytorium i współczesne dylematy jego rozwoju*, Wydawnictwo UŁ, Łódź 2005.

¹⁴ A. Jewtuchowicz, *Region uczący się*, [w:] *Innowacje i transfer technologii. Słownik pojęć*, K. B. Matusiak (red.), PARP, Warszawa 2008, s. 269.

Charakterystyki	Region produkcji masowej	Region „uczący się”
i komunikacja		
System regulacji przemysłowej	<ul style="list-style-type: none"> – relacje oparte na czystej konkurencji – regulacja oparta na hierarchii i kontroli 	<ul style="list-style-type: none"> – relacje oparte na wzajemnych zależnościach – organizacja w sieci – regulacja elastyczna

Źródło: R. Florida, *Toward the Learning Region*, „Futures”, vol. 27, n°5/1995, za: A. Jewtuchowicz, I. Pietrzyk, *Rozwój terytorialny. Teoria a polska rzeczywistość. Przykład regionu łódzkiego*, [w:] *Zarządzanie rozwojem lokalnym i regionalnym w kontekście integracji europejskiej*, A. Klasik (red.), Biuletyn KPZK PAN z. 208, Warszawa 2003, s. 17-18.

A. Klasik i F. Kuźnik wskazują na cztery perspektywy postrzegania uczącego się regionu, decydujące o budowaniu i wzmacnianiu czterech strategicznych zdolności regionu¹⁵. Jest to:

- perspektywa spójności – określa zdolności regionu do zachowania i wzmacniania spójności ekonomicznej, społecznej i przestrzennej;
- perspektywa kapitałowa determinująca zdolności regionu do tworzenia i rozwijania zasobów, w szczególności zasobów ludzkich, organizacyjnych i kulturowych wraz z mechanizmami wprzęgnięcia ich w rozwój regionu;
- perspektywa adaptacyjna warunkująca zdolności proaktywnej adaptacji regionów poprzez ustawiczne uczenie się i innowacje wobec coraz szybciej zmieniającego się otoczenia, w tym otoczenia globalnego;
- perspektywa przyszłości określana przez zdolności ewolucyjnej zmiany tożsamości regionu pod wpływem dokonujących się w nim zmian strategicznych, takich jak specjalność regionu, typy zachowań aktorów sceny regionalnej oraz ciągłości polityki strategicznej.

Koncepcja regionów uczących zyskała zarówno wielu zwolenników, jak i sceptyków¹⁶. W ostatnich latach koncepcja ta ewoluowała w stronę koncepcji miast i regionów kreatywnych zdominowanych przez aktywność klas kreatywnych. W tym ujęciu kreatywność rozumiana jest jako zdolność do tworzenia nowych form i wartości, zarówno materialnych, jak i niematerialnych. Postrzegana jest jako najważniejsze źródło rozwoju społeczno-gospodarczego. Za sprawą prac R. Floridy¹⁷ koncepcja ta zyskała dużą popularność i „mimo licznych zastrzeżeń odnoszących do tej teorii dyskusja na temat roli klasy twórczej w rozwoju regionalnym lub czynników warunkujących kształtowanie się kreatywnego miasta/regionu nadaje badaniom regionalnym nowy impuls i skłania do podejmowania nowych tematów”¹⁸.

4. REGIONALNY SYSTEM INNOWACJI

¹⁵ A. Klasik, F. Kuźnik, dz. cyt., s. 97-98.

¹⁶ *Learning regions in theory and practice*, dz. cyt.

¹⁷ Podstawowe prace R. Floridy to: *Cities and the creative class*, Routledge, New York 2005; *The flight of the creative class*, Harper, New York 2005; *The rise of the creative class and how it's transforming work, leisure, community and everyday life*. Basic Books, New York 2002.

¹⁸ T. Strykiewicz, *Rozwój sektora kreatywnego w regionach metropolitalnych*, [w:] *Region społeczno-ekonomiczny i rozwój regionalny*, J. Parys, T. Strykiewicz (red.), Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2008, s. 107.

Zainteresowanie koncepcją regionalnych systemów innowacji jest konsekwencją szybko rozprzestrzeniającego się w literaturze ekonomiki na przełomie lat 80. i 90. ubiegłego wieku systemowego ujęcia procesów innowacji. Bogactwo ujęć teoretycznych oraz badań empirycznych pokazuje, że koncepcja regionalnego systemu innowacji znajduje się w centrum uwagi ekonomistów, geografów czy socjologów. Znalazła ona także uznanie i wykorzystanie w praktyce - w kształtowaniu regionalnej polityki innowacyjnej¹⁹.

Ogólnie ujmując, regionalny system innowacji interpretowany jest jako zbiór różnorodnych podmiotów (aktorów) oddziałujących na procesy innowacji oraz powiązań (relacji) zachodzących między nimi. Jest to system podmiotów, interakcji i zdarzeń, które w wyniku synergii powstają w konkretnym terytorium i prowadzą do zwiększenia zdolności tworzenia, absorpcji i dyfuzji innowacji w regionie. Regionalny system innowacji jest układem interakcji zachodzących między sferą nauki, sektorem B+R, podmiotami gospodarczymi, systemem edukacji, finansów i władz publicznych, sprzyjającym procesom adaptacji i zbiorowego uczenia się. Podstawą jego działania jest istnienie powiązań sieciowych oraz środowiska innowacji²⁰. Koncepcja regionalnego systemu innowacji bazuje na ekonomii wiedzy oraz nowej koncepcji innowacji jako rezultatu (produktu) współdziałania społecznego i terytorialnego, stymulowanego nie tylko poprzez zasoby zakotwiczone lokalnie, ale także przez podlegający ewolucji kontekst społeczny i kulturowy²¹.

Na regionalny system innowacji składają się komplementarne i współzależne podsystemy złożone z grup aktorów regionalnych, do których zaliczamy:

1. Podmioty gospodarcze (podsystem produkcyjno-usługowy) uczestniczące w procesie tworzenia innowacji, transferze technologii, wdrożeniu i komercjalizacji nowych rozwiązań.
2. Instytucje nauki i sektor B+R (podsystem edukacyjno-naukowo-badawczy), w skład którego wchodzi różnego rodzaju podmioty badawczo-rozwojowe, jednostki szkolnictwa wyższego i inne instytucje nauki działające w sferze innowacji i transferu technologii.
3. Instytucje wspierania innowacyjności i transferu technologii (podsystem infrastrukturalny) tworzony przez całą gamę podmiotów wspomagających przebieg procesów innowacyjnych, m.in. takich jak: parki naukowo-technologiczne, inkubatory innowacyjne, centra transferu technologii.
4. Władze publiczne (lokalne i regionalne) stanowiące ogniwo spinające i pobudzające działanie poszczególnych podsystemów poprzez efektywną politykę innowacyjną określaną w ramach regionalnej strategii innowacji²².

---

¹⁹ Szersza interpretacja tego podejścia znajduje się w artykule: A. Nowakowska, *Regionalne i narodowe systemy innowacji – istota, typologie, dylematy*, zamieszczonym w tej publikacji.

²⁰ A. Nowakowska, *Regionalny system innowacji*, [w:] *Innowacje i transfer technologii. Słownik pojęć*, K. B. Matusiak (red.), PARP, Warszawa 2008, s. 302–303. Zob. też: T. Markowski, *Regionalne systemy innowacji w aspekcie Strategii Rozwoju Regionalnego Polski 2000–2005*, [w:] *Narodowa Strategia Rozwoju Regionalnego*, J. Szlachta (red.), Biuletyn KPZK PAN, z. 191/2000, s. 321–323; E. Stawasz, *Uwarunkowania i przesłanki wspierania innowacji i przedsiębiorczości*, [w:] *Przedsiębiorczość i transfer technologii. Polska perspektywa*, K. B. Matusiak, E. Stawasz (red.), Łódź 1998, s. 28–33.

²¹ D. Doloreux, S. Dione, *Evolution d'un système local d'innovation en région rural*, Collection Cahiers du GRIDEQ, Université du Québec 2007, s. 11.

²² Zob. A. Nowakowska, *Regionalny system...*, dz. cyt., s. 302.

Regionalny system innowacji jest systemem przedsiębiorstw i organizacji publicznych oraz publiczno-prywatnych, które w wyniku swojej aktywności tworzą innowacje na bazie interakcji i kolektywnego uczenia się. Fundamentem działania regionalnych systemów innowacji jest środowisko społeczno-kulturowo-instytucjonalne. Wspólne działanie aktorów w systemie nacechowane jest instytucjami – normami, wartościami, procedurami, zachowaniami specyficznymi dla danego terytorium. Uwarunkowania społeczno-kulturowe, takie jak: charakterystyczne i specyficzne dla danego regionu cechy kulturowe (tradycja, historia), systemy wartości, formy i kanały komunikacji, poziom zaufania, czyli układ specyficznych sposobów zachowań oraz niepowtarzalnych cech kulturowych i strukturalnych danego regionu stanowią serce regionalnego systemu innowacji.

Regionalny system innowacji odzwierciedla kompleksowe, terytorialne i systemowe spojrzenie na problemy innowacyjności gospodarki. Jego funkcjonowanie sprzyja redukcji ryzyka innowacyjnego dla konkretnego podmiotu gospodarczego, ułatwia absorpcję różnego rodzaju wiedzy, daje możliwość interaktywnego uczenia się i wymiany doświadczeń. Jest podstawą budowania konkurencyjności regionu w globalizującej się gospodarce, gdzie innowacja, wiedza i proces uczenia się, są kluczowymi czynnikami sukcesu gospodarczego. Umożliwia adaptację regionalnych gospodarek do procesu globalizacji²³.

W ramach systemu innowacji występują dwa dominujące mechanizmy procesów uczenia się i tworzenia innowacji. Po pierwsze, jest to mechanizm uczenia się adaptacyjnego odpowiadający zdolnością systemu do uczestnictwa w tworzeniu wiedzy i innowacji interaktywnych. Po drugie, jest to mechanizm uczenia się kreatywnego odpowiadający zdolnościami systemu do uczestnictwa w innowacjach radykalnych.

Istotę regionalnego systemu innowacji można zdefiniować i uogólnić przez następujące mechanizmy i procesy:

1. Interaktywny i kolektywny charakter procesów innowacji - szeroko interpretowane procesy innowacji oraz procesy uczenia są wynikiem interakcji zachodzących między różnymi aktorami środowiska oraz interakcji zachodzących między systemem a jego dalszym i bliższym otoczeniem.
2. Pozaekonomiczny charakter procesów innowacji – procesy innowacji w dużej mierze są procesami społecznymi.
3. Geograficzna bliskość podmiotów tworzących system umożliwiającą bezpośrednie kontakty, wymianę wiedzy, doświadczeń oraz zaistnienie procesów interaktywnego uczenia się²⁴.
4. Istotność instytucji rozumianych jako układ zasad, wartości i reguł gry, wytworzonych i przynależnych do konkretnego środowiska – terytorium.
5. Otwartość systemu i jego współzależność od procesów zachodzących w jego otoczeniu – regionalny system innowacji współzależy od innych systemów innowacji, tak branżowych, jak i regionalnych czy narodowych.²⁵

---

²³ Tamże, s. 303.

²⁴ N. Massard, A. Torre, O. Crevoisier, *Proximite géographique et innovation*, [w:] *Economie de proximités*, Hermes Science Publications, B. Pecqueur, J. B. Zimmermann (red.), Paris 2004, p. 156–177.

²⁵ R. Sternberg, *Entrepreneurship, proximity and regional innovation systems*, "Journal of Economic and Social Geography", November 2007, Vol. 98, Issue 5, p. 653–655.

6. Ewolucyjny charakter procesów innowacji - regionalny system innowacji nie jest sztywną strukturą, jest raczej elastycznym układem podmiotów i procesów silnie zdeterminowanych i przywiązanych do „ścieżki rozwoju” danej przestrzeni.

Istniejąca różnorodność konceptualna oraz bogactwo empiryczne dostarcza wielu typologii regionalnych systemów innowacji²⁶. Ph. Cooke zaproponował typologię regionalnych systemów innowacji ze względu na dwa kryteria: sposób organizacji i koordynacji działania systemu (tzw. wymiar *governance*) oraz strukturę podmiotów i wewnętrzne relacje biznesowe²⁷. Przyjmując pierwsze z wymienionych kryteriów dokonał wyodrębnienia: zakorzenionych regionalnie systemów innowacji, sieciowych regionalnych systemów innowacji oraz regionalnych systemów innowacji opartych na odgórnym sterowaniu. Uwzględniając strukturę podmiotów oraz wewnętrzne relacje i sieci innowacji, Ph. Cook wskazała na zlokalizowane regionalne systemy innowacji, interaktywne regionalne systemy innowacji oraz światowe regionalne systemy innowacji. Podobną typologię zaproponował B. Asheim, który wyodrębnił trzy logiki działania systemów innowacji²⁸: terytorialnie zakorzeniony regionalny system innowacji, regionalnie usieciowiony system innowacji oraz zregionalizowany narodowy system innowacji²⁹.

W większości badań i analiz regionalny system innowacji jest raczej postrzegany i interpretowany jako system koncepcyjny, czyli struktura analityczno-metodologiczna umożliwiająca zrozumienie zjawiska innowacyjności w regionalnym kontekście. Liczni autorzy podkreślają brak jednoznacznej definicji regionalnego systemu innowacji, gdzie podstawowym problemem jest dowolność skali przestrzennej przyjętej w analizach i interpretacjach pojęcia region³⁰. Często system innowacji utożsamiany jest także z systemami wiedzy co prowadzi do uproszczenia analizy tych zjawisk³¹.

---

²⁶ Szerzej m.in. A. Nowakowska, *Regionalne i narodowe systemy innowacji – istota, modele, dylematy*, [w:] Budowanie zdolności innowacyjnych regionów, Wydawnictwo Biblioteka, Łódź 2008, s. 96-99; M. W. Gaczek, *Gospodarka oparta na wiedzy w regionach europejskich*, Studia KPZK PAN, Tom CXVIII, Warszawa 2009, s. 60 - 66.

²⁷ Ph. Cooke, *Origins of the concept*, [w:] H. J. Braczyk, Ph. Cooke, M. Heidenreich, *Regional innovation systems. The role of governances in a globalized world*, University College London 2008, p. 19 oraz P. Cooke, M. G. Uranga, G. Etxebaria, *Regional system of innovation: an evolutionary perspectives*, "Environment and Planning", Vol. 30/1998.

²⁸ B. Asheim, *Differentiated knowledge bases and varieties of regional innovation systems*, [w:] Innovation. "The European Journal of Social Sciences", September 2007, Vol. 20, Issue 3, p. 230-232.

²⁹ Por. D. Doloreux, S. Dione, *Evolution d'un systeme local d'innovation en region rural*, Collection Cahiers du GRIDEQ, Universite du Quebec, 2007, s. 22-23.

³⁰ D. Doloreux, S. Dione, *Evolution ...*, dz. cyt., p. 12; Bunnell, N. Coe, *Spaces and scales of innovation*, "Progress in Human Geography" 25/2001, p. 575.

³¹ W. M. Gaczek, *Gospodarka oparta na wiedzy w regionach europejskich*, Studia Tom CXVII, Komitet Przestrzennego zagospodarowania Kraju PAN, Warszawa 2009, s. 53-59.

5. KLASTRY INNOWACYJNE

Wątek terytorialnego kontekstu procesów innowacyjnych prezentuje także koncepcja klastra spopularyzowana przez M. Portera. Koncepcja ta mocno nawiązuje do wielu szkół i ujęć interdyscyplinarnych i jest w nich zakorzeniona. Mocno koresponduje i czerpie między innymi z włoskiej szkoły dystryktów przemysłowych, badań grupy GREMI nad środowiskiem innowacji oraz szkoły kalifornijskiej koncentrującej się na nowych przestrzeniach przemysłowych. Wszystkie te ujęcia mocno akcentują geograficzny, sieciowy i społeczny wymiar działalności gospodarczej. Duże zainteresowanie i rozwój badań nad koncepcją klastra obserwujemy w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku. Na przestrzeni lat nastąpiło wyraźne przesunięcie akcentu z ujęcia zasobowego i systemowego w analizach dotyczących klastrów w stronę badań nad sieciowym i instytucjonalnym ujęciem tej problematyki³².

W literaturze przedmiotu klastrów najczęściej definiowany jest jako „znajdująca się w geograficznym sąsiedztwie grupa przedsiębiorstw i powiązanych z nimi instytucji, skoncentrowana wokół określonej dziedziny (branży) i wzajemnie się uzupełniająca w swej aktywności”³³. Inaczej mówiąc, jest to geograficzne skupisko wzajemnie powiązanych firm, wyspecjalizowanych dostawców, jednostek świadczących usługi, firm działających w pokrewnych sektorach i związanych z nimi instytucji (na przykład uniwersytetów, jednostek normalizujących, stowarzyszeń branżowych, instytucji wspierających) konkurujących między sobą, ale również współpracujących (na zasadzie kooperacji lub kooperencji)³⁴.

Klastrów jest jedną z terytorialnych form organizacji środowiska przedsiębiorczości, zdefiniowaną przede wszystkim przez dwa podstawowe parametry: relacje sieciowe i terytorium. Terytorium oznacza, że klastr określony jest i powstaje dzięki konkretnej lokalizacji w przestrzeni, która tworzy jego wartość i potencjał rozwojowy. Klastr jest ściśle związany z terytorium, na którym działa, jest zakorzeniony lokalnie/regionalnie. Sieć natomiast pozwala w szybki i tani sposób wykorzystywać dostępne w otoczeniu zasoby (materialne i niematerialne) jako czynniki produkcji dóbr i usług. Działanie w sieci, szczególnie w przypadku małych i średnich przedsiębiorstw, stwarza warunki do podejmowania rywalizacji rynkowej z dużymi podmiotami gospodarczymi. Bliskość przestrzena sprzyja zaś procesom uczenia się adaptacji oraz tworzeniu zasobów wiedzy i innowacji.

---

³² S. C. Cruz, A.C. Teixeira, *A new look into the evolution of cluster literature*. A. Bibliometric exercise, Working Papers Universidade do Porto, Issue 164/2007.

³³ M. E. Porter, *Clusters and the New Economic Competition*, Harvard Business Review, November-December 1998, p. 78; Zob. też: M. Gorynia, B. Jankowska, *Klasy a międzynarodowa konkurencyjność i internacjonalizacja przedsiębiorstw*, Difin, Warszawa 2008, s. 34-48; T. Brodzicki, S. Szulka, *Koncepcja klastrów a konkurencyjność przedsiębiorstw*, Organizacja i Kierowanie, nr 4/2002.

³⁴ I. R. Gordon, P. McCanna, *Industrial cluster: complexes, agglomeration and/or social networks*, Urban Studies, Vol. 37/2000; Szeroka analiza definicji i interpretacji klastrów znajduje się m.in. w: M. Gorynia, B. Jankowska, *Klasy a międzynarodowa konkurencyjność i internacjonalizacja przedsiębiorstwa*, Difin, Warszawa 2008; M. Stawicki, *Klasy i inicjatywy klastrów – podstawowe definicje*, [w:] *Metody ewaluacji polityk wspierania klastrów ze środków strukturalnych*, M. Stawicki, W. Pandera (red.), Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2008, s. 10-14.

Rozwój klastrów obserwujemy zarówno w tradycyjnych, jak i innowacyjnych sektorach gospodarki³⁵. Szczególne znaczenie w tworzeniu procesów i zasobów wiedzy i innowacji mają klastry innowacyjne, określane także mianem klastrów badawczych czy klastrów opartych na wiedzy (ang. *research - driver clusters, research intensive clusters, knowledge based clusters*). Struktury te składają się z jednostek naukowo-badawczych, uczelni wyższych, przedsiębiorstw zdolnych do tworzenia innowacji i absorpcji nowych technologii oraz instytucji wspierających te procesy (takie jak parki naukowo-technologiczne, inkubatory innowacji czy centra transferu technologii). Podstawowym i bezpośrednim celem działania tych klastrów jest tworzenie relacji kooperacji służących tworzeniu wiedzy i innowacji mogącej znaleźć zastosowanie w gospodarce.

Funkcjonowanie podmiotów w ramach klastra tworzy dla nich całą paletę korzyści i wartości dodanych. Szczególnie znacząco zwiększa ich zdolność do absorpcji, produkcji i dyfuzji wiedzy oraz innowacji³⁶. Powiązania występujące w ramach klastra oraz bliskość przestrzenna umożliwiają zaistnienie mechanizmów napędzających procesy tworzenia i wymiany nowych idei, pomysłów, informacji czy wiedzy między firmami. Bliskość przestrzenna podmiotów uczestniczących w klastrach umożliwia im proces permanentnego uczenia się i rozprzestrzeniania się wiedzy i informacji. Bezpośrednie relacje, często nieformalne, umożliwiają prowadzenie monitoringu sektora/branży oraz prowadzenie benchmarkingu własnej działalności względem konkurencji, co wpływa istotnie na procesy adaptacyjne przedsiębiorstwa³⁷. Decydującą rolę w klastrach odgrywają relacje nie-handlowe, umożliwiające dostęp do nowej wiedzy i jej wymianę.

W ramach klastrów zorientowanych na procesy wiedzy i innowacji często mamy do czynienia z kreacją nowych firm innowacyjnych, tzw. firm odpryskowych. Powstają nowe podmioty gospodarcze wykorzystujące wiedzę, innowacje i technologię 'wytworzoną' w klastrze, bezpośrednio przyczyniając się w ten sposób do dynamizacji rozwoju innowacyjności gospodarki regionalnej.

Według klasyfikacji OECD z punktu widzenia innowacyjności można wskazać:³⁸

1. Klastry oparte na wiedzy – skupiające firmy, dla których istotny jest bezpośredni dostęp do badań podstawowych oraz publicznych instytucji badawczych i uczelni wyższych (typ charakterystyczny dla przemysłu lotniczego, chemicznego, elektronicznego).
2. Klastry oparte na korzyściach skali – skupiające firmy powiązane z instytutami technicznymi i uniwersytetami prowadzące własne badania na ograniczoną skalę (typ charakterystyczny dla przemysłu samochodowego, maszynowego).
3. Klastry wyspecjalizowanych dostawców – skupiające przedsiębiorstwa o dużej intensywności B+R, kładące nacisk na innowacje produktowe; przedsiębiorstwa te zazwyczaj zlokalizowane są blisko siebie oraz klientów i użytkowników (typ

³⁵ Stan rozwoju klastrów w Polsce identyfikuje i opisuje m.in. A. Nowakowska, Z. Przygodzki, M. Sokołowicz, *Stan rozwoju klastrów w Polsce w ujęciu regionalnym*, [w:] *Kapitał ludzki – Innowacje – Przedsiębiorczość*, P. Niedzielski, K. Poznańska, K. B. Matusiak (red.), Zeszyty Naukowe nr 525, Ekonomiczne problemy usług nr 28, WNUS, Szczecin 2009, s. 279–280; *Rozwój struktur klastrów w Polsce Wschodniej*, B. Plawgo (red.), Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2007.

³⁶ *Innovative clusters: drivers of national innovation systems*, OECD Publication, Paris 2001.

³⁷ J. Góra, *Innowacje organizacyjne w strukturach klastrów modelu gospodarki wiedzy*, [w:] *Innowacyjność w budowaniu gospodarki wiedzy w Polsce*, E. Okoń-Horodyńska, S. Pangsy-Kania (red.), Instytut Wiedzy i Innowacji, Warszawa 2007, s. 153-155.

³⁸ *Innovative clusters: drivers of national innovation systems*, OECD Publication, Paris 2001.

charakterystyczny dla firm produkujących komponenty do złożonych systemów produkcyjnych, np. oprogramowanie i sprzęt komputerowy).

4. Klastry uzależnione od dostawcy – skupiające firmy importujące technologie w formie dóbr kapitałowych i półproduktów, których działalność innowacyjna determinowana jest przez zdolności do współdziałania zarówno z dostawcami, jak i usługami posprzedażowymi (typ charakterystyczny dla tradycyjnych gałęzi przemysłu przetwórczego, włókienniczego, rolnictwa, leśnictwa, przemysłu meblarskiego, metalowego oraz sektora usług).

Unia Europejska w kontekście 7. Programu Ramowego Badań i Rozwoju wprowadziła pojęcie klastra badawczego (*research-driven cluster*), który zdefiniowano jako strukturę lokalną/regionalną złożoną z podmiotów prowadzących badania (szkoły wyższe, instytucje badawcze, komercyjne laboratoria badawcze), podmiotów gospodarczych (duże firmy, podmioty sektora MSP) oraz władz lokalnych/regionalnych (władze samorządowe, agencje rozwoju regionalnego)³⁹. Ta interpretacja klastra badawczego eksponuje znaczenie polityki władz publicznych oraz uwypukla terytorialny kontekst funkcjonowania klastra innowacyjnego. Nie jest to jednak struktura zamknięta wobec innych uczestników życia gospodarczego, szczególnie działających na styku kluczowych sektorów i podmiotów. W skład klastra badawczego mogą wchodzić także inne podmioty lokalne, takie jak izby gospodarcze, izby przemysłowo-handlowe, instytucje finansowe czy firmy konsultingowe działające w specyficznym obszarze nauki i techniki.

Koncepcja klastrów innowacyjnych cieszy się dużym zainteresowaniem w ramach polityki realizowanych na poziomie wspólnotowym, między innymi w sferze polityki innowacyjnej, polityki wobec sektora MSP, polityki naukowo-badawczej czy polityki regionalnej⁴⁰. W dynamizacji rozwoju klastrów upatrywany jest czynnik sukcesu budowania europejskiego obszaru badawczego oraz rozwoju gospodarki opartej na wiedzy. Klastry innowacyjne postrzegane są jako istotny mechanizm tworzący i promujący dany region jako uczący się i innowacyjny, a występujące w ramach klastra sieci są narzędziem rozprzestrzeniającym idee, informacje, doświadczenia i dobre praktyki w całym regionie. W konsekwencji tak dużego zainteresowania strukturami klastrowymi w wielu krajach nastąpiła dynamizacja działań podejmowanych na rzecz rozwoju klastrów, co zaowocowało wyłonieniem się odrębnej polityki sektorowej adresowanej do tych struktur, tzw. polityki wspierania klastrów⁴¹.

6. PODSUMOWANIE

Badania regionalne nad procesami innowacji koncentrowały się w ostatnich latach na mechanizmach i procesach uczenia się oraz przekazywania wiedzy i innowacji.

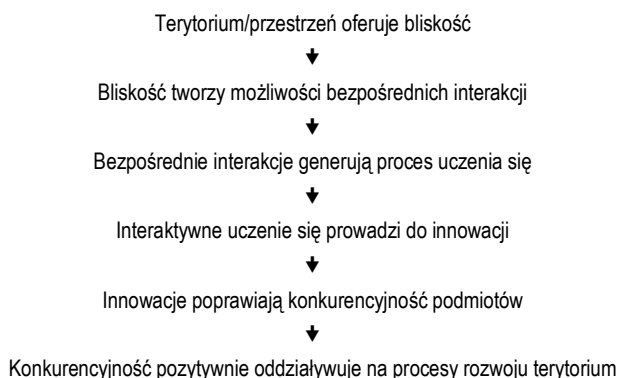
---

³⁹ A. Bąkowski, *Klaster badawczy*, [w:] *Innowacje i transfer technologii. Słownik pojęć*, K.B. Matusiak (red.), PARP, Warszawa 2008, s. 170 oraz www.cordis.europa.eu/fp7/capacities.

⁴⁰ *Competitive European Regions through research and innovation*, COM 474/2007; *Innovation clusters in Europe. A statistical analysis and overview of current policy support*, European Commission 2008, www.proinno-europe.eu/admin/uploaded_documents; *Regional research intensive clusters and science parks*, European Commission 2007, www.ec.europa.eu/research/regions.

⁴¹ B. Pławgo, M. Klimczuk, *Wpływ inicjatyw klastrowych na innowacyjność regionu*, [w:] *Innowacyjność regionów w gospodarce opartej na wiedzy*, A. Nowakowska (red.), Wydawnictwo UŁ, Łódź 2009, s. 146-147; zob. też: *Metody ewaluacji polityk wspierania klastrów ze środków strukturalnych*, W. Pandera, M. Stawicki (red.), Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2008; T. Brodzicki, S. Szulika, P. Tamowicz, E. Wojnicka, *Polityka wspierania klastrów. Najlepsze praktyki. Rekomendacje dla Polski*, IBnGR, Gdańsk 2004.

Akcentowały współpracę i zaufanie wyrastające z kontekstu kulturowego i środowiska lokalnego jako fundamentu procesu kreacji, absorpcji i dyfuzji wiedzy oraz innowacji. Podkreślają znaczenie bliskości przestrzennej, która ułatwia proces akumulacji wiedzy, jej transfer oraz tworzenia innowacji. Wskazują, że regionalne środowisko generuje szereg nieuchwytnych zasobów, które stają się decydujące w budowaniu regionalnych zdolności innowacyjnych. Zasoby te mogą być postrzegane jako specyficzna forma kapitału, który pochodzi z relacji społecznych, norm, wartości i interakcji wewnątrz społeczności. Istnienie tego kapitału, pomaga przedsiębiorstwom pokonać ułomności mechanizmów rynkowych lub zredukować koszty rynkowe.

Rysunek 1. Terytorium a procesy innowacji

Źródło: opracowanie własne.

Literatura przedmiotu potocznie określa te koncepcje mianem teorii F2F⁴² (*Face-to-Face theory*). Stosując duże uproszczenie, można przyjąć, iż koncepcje te określają mechanizmy i przyjmują tok rozumowania zaprezentowany w schemacie 1. Powstająca w ten sposób spirala przyspiesza i pogłębia współzależności pomiędzy terytorium a procesami innowacji. Mechanizmy synergii oraz efekty mnożnikowe wzmacniają i poszerzają te interakcje.

Nurty ujęć teoretycznych zaprezentowane powyżej radykalnie odróżniają się od klasycznych teorii ekonomii. Pokazują one, w jaki sposób dana przestrzeń nadaje dynamikę i własną autonomię procesom rozwoju. W tych ujęciach przestrzeń „wytwarza” dynamikę przemysłową i ona też nadaje jej sobie tylko właściwe cechy. W klasycznej teorii ekonomii przestrzeń jest wtórnym czynnikiem produkcji. Tymczasem, w zaprezentowanych powyżej koncepcjach jest dokładnie odwrotnie: przestrzeń jest pierwsza. To ona generuje społeczności, miasta, gospodarki. Procesy innowacyjne są owocem danej przestrzeni⁴³.

⁴² B. T. Asheim, *Learning regions as development coalitions: partnerships as governance in European welfare states?* „Concepts and transformation”, 6(10)/2003, s. 73-101.

⁴³ A. Nowakowska, *Regionalny kontekst procesów innowacji*, [w:] *Budowanie zdolności innowacyjnych regionów*, Wydawnictwo Biblioteka, Łódź 2009, s. 39.

SUMMARY

This paper describes the regional (territorial) context of innovation presented in the literature. The author presents four key concepts: learning regions, 'milieu innovater', regional innovation systems and innovative clusters. These theories emphasize that innovation processes are territorial, cultural and systemic in their nature. Innovation is a locally embedded process. In this context regions are considered not only as a physical space, but also as a self-sustaining "machinery of knowledge" and an incubator for innovative processes.

Translated by Aleksandra Nowakowska

LITERATURA:

1. Asheim B., *Learning regions as development coalitions: partnerships as governance in European workfare states?* "Concepts and transformation", 6(10)/2003;
2. Asheim B., *Differentiated knowledge bases and varieties of regional innovation systems*, [w:] Innovation. "The European Journal of Social Sciences", September 2007, Vol. 20, Issue 3;
3. Bąkowski A., *Klaster badawczy*, [w:] *Innowacje i transfer technologii. Słownik pojęć*, K. B. Matusiak (red.), PARP, Warszawa 2008;
4. Braczyk H. J., Cooke Ph., Heidenreich M., *Regional innovation systems. The role of governances in a globalized world*, University College, London 2008;
5. Brodzicki T., Szulika S., Tamowicz T., Wojnicka E., *Polityka wspierania klastrów. Najlepsze praktyki. Rekomendacje dla Polski*, IBnGR, Gdańsk 2004;
6. Bunnell, N. Coe, *Spaces and scales of innovation*. "Progress in Human Geography" 25/2001;
7. Competitive European Regions through research and innovation, COM 474/2007;
8. Cooke Ph, Uranga M. G., Etzebaria G., *Regional system of innovation: an evolutionary perspectives*, "Environment and Planning", Vol. 30/1998;
9. Crevoisier O., *L'approche par les milieux innovateurs : etat des lieux et perspectives*, [w:] Camagni R., Maillat D., *Milieux innovateurs. Theorie et politiques*. Oeconomica Anthropos, Paris 2006;
10. Cruz S. C., Teixeira A. C., *A new look onto the evolution of cluster literature. A. Bibliometric exercise*, Working Papers Univeside do Porto, Issue 164/2007;
11. Doloreux D., Dione S., *Evolution d'un systeme local d'innovation en region rural*, Collection Cahiers du GRIDEQ, Universite du Quebec, 2007;
12. Florida R. *Toward the learning region*. "Futures", vol. 27 no. 5, 1995;
13. Florida R., *Cities and the creative class*, Routledge, New York 2005;
14. Gaczek W. M., *Gospodarka oparta na wiedzy w regionach europejskich*, Studia KPZK PAN, Tom CXVIII, Warszawa 2009;
15. Golińska-Pieszyńska M., *Polityka wiedzy a współczesne procesy innowacyjne*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2009;
16. Gordon I. R., McCanna P., *Industrial cluster: complexes, agglomeration and/or social networks*, Urban Studies, Vol. 37/2000;

17. Gorynia M., Jankowska B., *Klasy a międzynarodowa konkurencyjność i internacjonalizacja przedsiębiorstw*, Difin, Warszawa 2008;
18. Góra J., *Innowacje organizacyjne w strukturach klastrów modelu gospodarki wiedzy*, [w:] *Innowacyjność w budowaniu gospodarki wiedzy w Polsce*, Okoń-Horodyńska E., Pangsy-Kania S. (red.), Instytut Wiedzy i Innowacji, Warszawa 2007;
19. Innovation clusters in Europe. A statistical analysis and overview of current policy support, European Commission 2008 www.proinno-europe.eu/admin/uploaded_documents;
20. Innovative clusters: drivers of national innovation systems, OECD Publication, Paris 2001;
21. *Innowacje w rozwoju regionu*, Gaczek W. M. (red.), Zeszyty Naukowe nr 57, Wydawnictwo AE w Poznaniu, Poznań 2005;
22. Jewtuchowicz A., *Region uczący się*, [w:] *Innowacje i transfer technologii. Słownik pojęć*, Matusiak K. B. (red.), PARP, Warszawa 2008;
23. Jewtuchowicz A., *Rozwój, środowisko, sieci innowacyjne i lokalne systemy produkcyjne*, [w:] *Zewnętrzne determinanty rozwoju innowacyjnych firm*, Matusiak K. B., Stawasz E., Jewtuchowicz A. (red.), Wydawnictwo UŁ, Łódź 2001;
24. Jewtuchowicz A., *Terytorium i współczesne dylematy jego rozwoju*, Wydawnictwo UŁ, Łódź 2005;
25. Klasik A., Kuźnik F., *Region uczący się w teorii i praktyce polityki rozwoju regionalnego*, [w:] Tarajkowski J., Wojtasiewicz L., *Przestrzeń w polityce gospodarczej*, Wydawnictwo Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Poznań 2008;
26. Kurhanek L., *Theory of learning regions from an subjective view*, [w:] *Learning regions in theory and practice*, Kern J., Malinowski J., Suchacek J. (red.), Technical University of Ostrava, Ostrava 2007;
27. *Learning regions in theory and practice*, Kern J., Malinowski J., Suchacek J. (red.), Technical University of Ostrava, Ostrava 2007;
28. Maillat D., *Comportements spatiaux et milieux innovateurs*, [w:] Camagni R., Maillat D., *Milieux innovateurs. Theorie et politiques*. Oeconomica Anthropos, Paris 2006;
29. Maillat D., *Globalizacja, terytorialne systemy produkcyjne i środowiska innowacyjne*, Rector's Lectures, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, Kraków 2002;
30. Markowski T., *Regionalne systemy innowacji w aspekcie Strategii Rozwoju Regionalnego Polski 2000-2005*, [w:] *Narodowa Strategia Rozwoju Regionalnego*, J. Szlachta (red.), Biuletyn KPZK PAN, z. 191/2000;
31. Massard N., Torre A., Crevoisier O., *Proximite géographique et innovation*, [w:] *Economie de proximités*, Pecqueur B., Zimmermann J.B. (red.), *Hermes Science Publications*, Paris 2004;
32. Matusiak K. B. (red.), *Innowacje i transfer technologii. Słownik pojęć*, PARP, Warszawa 2008;
33. Nowakowska A., Przygodzki Z., Sokołowicz M., *Stan rozwoju klastrów w Polsce w ujęciu regionalnym*, [w:] *Kapitał ludzki – Innowacje – Przedsiębiorczość*, Niedzielski P., Poznańska K., Matusiak K. B. (red.), Zeszyty Naukowe nr 525, Ekonomiczne Problemy Usług nr 28, WNUS, Szczecin 2009;
34. Nowakowska A., *Region w tworzeniu zasobów wiedzy i innowacji*, [w:] *Nauka – Innowacje – Gospodarka*, Niedzielski P., Guliński J., Stawasz E. (red.), Zeszyty Naukowe nr 480, Ekonomiczne Problemy Usług nr 13, WNUS, Szczecin 2007;
35. Nowakowska A., *Regionalne i narodowe systemy innowacji – istota, modele, dylematy*, [w:] *Budowanie zdolności innowacyjnych regionów*, Wydawnictwo Biblioteka, Łódź 2009;
36. Nowakowska A., *Regionalny kontekst procesów innowacji*, [w:] *Budowanie zdolności innowacyjnych regionów*, Wydawnictwo Biblioteka, Łódź 2009;

37. Nowakowska A., *Regionalny system innowacji*, [w:] Matusiak K. B. (red.), *Innowacje i transfer technologii. Słownik pojęć*, PARP, Warszawa 2008;
38. Oerlemans L., Meeus M., Boekman F., *Innovation, proximity and learning. A case study of patterns of learning*, [w:] *Learning regions in theory and practice*, Kern J., Malinovsky J., Suchacek J. (red.), Technical University of Ostrava, Ostrava 2007;
39. Pietrzyk I., *Polityka regionalna Unii Europejskiej i regiony w państwach członkowskich*, PWN, Warszawa 2003;
40. Plago B., Klimczuk M., *Wpływ inicjatyw klastrowych na innowacyjność regionu*, [w:] *Innowacyjność regionów w gospodarce opartej na wiedzy*, Nowakowska A. (red.), Wydawnictwo UŁ, Łódź 2009;
41. Porter M., *Clusters and the New Economic Competition*, Harvard Business Review, November-December 1998;
42. *Postęp techniczny i innowacje przemysłowe w rozwoju regionalnym*, Gruchman B., (red.), PWN, Warszawa 1989;
43. *Regional research intensive clusters and science parks*, European Commission 2007, www.ec.europa.eu/research/regions;
44. Sokołowicz M., *Region wobec procesów globalizacji – terytorializacja przedsiębiorstw międzynarodowych (na przykładzie regionu łódzkiego)*, Wydawnictwo UŁ, Łódź 2008;
45. Stawasz E., *Uwarunkowania i przesłanki wspierania innowacji i przedsiębiorczości*, [w:] *Przedsiębiorczość i transfer technologii. Polska perspektywa*, Matusiak K. B., Stawasz E. (red.), Łódź 1998;
46. Sternberg R., *Entrepreneurship, proximity and regional innovation systems*, "Journal of Economic and Social Geography", November 2007, Vol. 98, Issue 5;
47. Strykiewicz T., *Rozwój sektora kreatywnego w regionach metropolitalnych*, [w:] *Region społeczno-ekonomiczny i rozwój regionalny*, Parysek J., Strykiewicz T. (red.), Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2008.